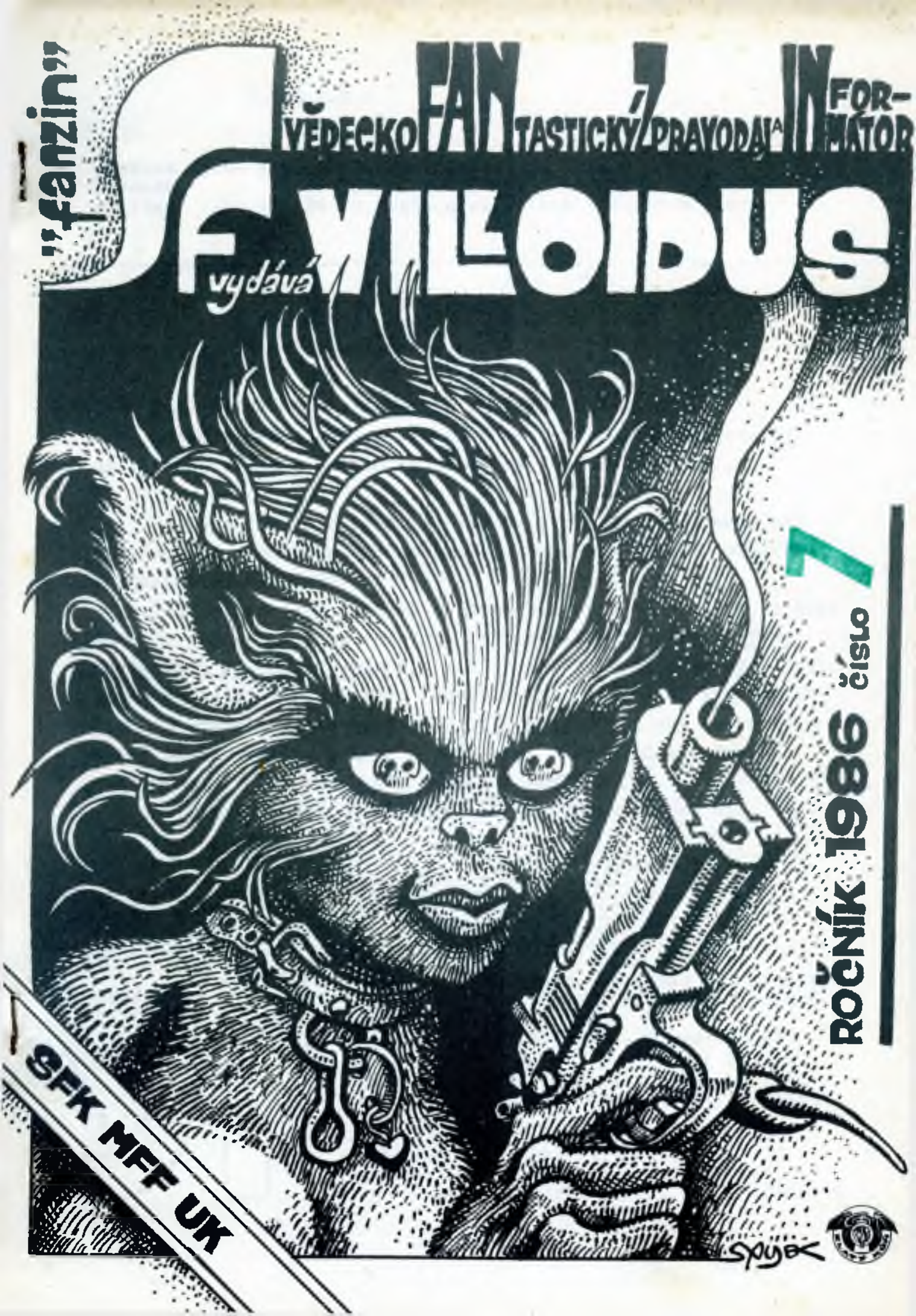
"fanzín"

SF

VĚDECKO FANTASTICKÝ ZPRAVODAJ A INFORMÁTOR

vydává

SKILOIDUS

ROČNÍK 1986 ČÍSLO 7

SFK MFF UK

O B S A H :

překlad -jnh- str. 2 R.A.Heinlein: Kdo jsem ?
recenze " 12 Stanislaw Lem a jeho SUMMA /F.Novotný/
povídka " 26 S.Švachouček: Linka splněných přání

O M L U V A / Y /

Konečně už máte před sebou poslední loňské číslo.....

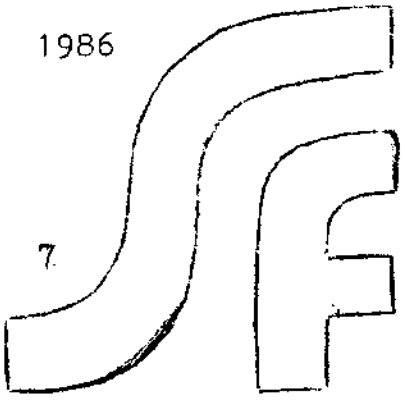
Mnozí z vás se asi diví, že vůbec vyšlo, čekali jste asi už letošní..., ale i toho se snad ještě letos dočkáte.....

Rád bych se omluvil za kresbu na str. 25, která nemá ani v nejmenším nic společného s Lemovou Summou, či snad dokonce s Františkem NOVOTNÝM....

Toto místo jsem poskytl svým nejbližším a nejlepším, i když bohužel jediným, spolutvůrcům - přepisovačům fanzinu MARTINU NOVÁKOVI a JARDOVI KAŠPAROVI, kteří nějakým /mě neznámým/ způsobem donutili ilustrátorku /které bych tímto chtěl také vyjádřit své srdečné poděkování/ paní EVU NOVÁKOVOU, aby nakreslila dveře mého bývalého pokoje a před nimi pravděpodobně Toma J., jež mě uplácí, abych mu šel pomoci s LASERem.....

Na svoji omluvu ale bohužel nemohu napsat vůbec nic.....

-mhv-

vědecko-fantastický zpravodaj a informátor
Fanzin pro vnitřní potřebu SFK Villoidus
při FO SSM MFF UK Praha
vychází neperiodicky 5 - 7 krát ročně
N E P R O D E J N Ý - Z D A R M A
Šéfredaktor:Martin HLAVÁČ
Na čísle 6 spolupracovali: M. + E. Novákovi, J.Kašpar
náklad: 290 výtisků; počet stran: 30
redakční uzávěrka: 13.6 1987
adresa: SFK Villoidus, Martin Hlaváč,
kolej Hvězda F9/II, 162 08 PRAHA 6

2451/87/SSM

ROBERT A. HEINLEIN:

Kdo jsem já?

22.17
Časové pásmo V (východ)
7.11.1970
New York
U tatíka

Zrovna jsem leštil sklenici, když vešla svobodná matka Bylo 22 hodin 17 minut, pásmo pět /východního času/, 7 listopadu 1970. Časoví agenti si vždy zaznamenávali hodinu a datum. Je to nařízeno.

Svobodná matka byl pětadvacetiletý mladík, o nic větší než já, dětských rysů a vznětlivé povahy. Jeho obličej se mi nelíbil - nikdy se mi nelíbil - , jenže právě tohoto chlapíka jsem měl naverbovat A tak jsem ho přivítal a nahodil úsměv č. 3.

Chci toho asi moc. Moc řečný zrovna nebyl. Tuhle přezdívku měl proto, že vždycky, když se ho nějaký zvědavec vyptával na životaběh, odpověděl: "Jsem svobodná matka ..." Když měl slušnější náladu, dodal: "Sepisuju příběhy ze života pro ženské časopisy. Čtyři centy za slovo." Ale když měl mizernou náladu, počkal si na reakci posluchače. Jeho technika boje z blízka byla nelítostná - bil se jako policajtka. To byl jeden z důvodů, proč jsem se o něj zajímal. Ostatně nikoli jediný.

Vypadal sklíčeně a podle toho, jak se tvářil, nenáviděl lidstvo víc než normálně. Mlčky jsem mu poslouži dvojitou dávkou svého extraspeciál utrejchu a láhev jsem nechal na dosah. Vyprázdnil sklenici. Nalil si.

Otřel jsem pult. "Tak co, jak jdou svobodný matce kšefty?"

Pevně sevřel sklenici a už jsem myslel, že mi ji vyexpeduje do úsměvu. Sehnul jsem se pod ba pro pendrek. Při cestách časem musíte myslet na všechno, ve hře je totiž tolik faktorů, že se nikdy nevyplatí zbytečně ryskovat. Obličej se mu nepatrně uvolnil. Tento příznak patří mezi mnohé jiné, které vás naučí ve výcviku poznávat.

"Pardon," řekl jsem. "Pouze jsem se vás chtěl zeptat, jak jdou obchody. Myslete si třeba, že jsem se ptal na počasí."

"Obchody jdou dobře," odpověděl nevrle. "Píšu si, vydávaj to, a tak mám na chleba."

Nalil jsem si a naklonil se k němu.

"Ty vaše věci fakt nejsou marný. Pár jsem jich čet. Úžasný, jak se dovedete vcítit do ženského myšlení!"

Tady jsem se dopustil neopatrnosti, bylo to však nezbytné. Zatvrzele odmítal prozradit své pseudonymy. Naštěstí však byl tak naštvaný, že zaregistroval jen poslední slova.

"Ženský myšlení," opakoval znechuceně."Ženský myšlení, jó, to já znám! A taky mám proč!"

"Opravdu?" zamumlal jsem neurčitě. "Máte sestry?"

"Ne. Kdybych vám vyprávěl svůj příběh, tak byste mi nevěřil."

"To bych tak netvrdil. Majitelé barů a psychiatři vědějí, že není nic podivnějšího než pravda. Kdybyste znal některý příběhy, který jsem slyšel, topil by jste se v penězích. Neuvěřitelný věci."

"Vy nevíte, co znamená slovo neuvěřitelný !"

"Ale, ale ! Mě nemůže nic překvapit. Některý vyprávění, co jsem slyšel, jsou zvláštnější než cokoli, co mi můžete vyprávět vy."

Opovržlivě zafuněl.

"Vsadíme se teda o zbytek týhle flašky, že vás omráčím ?"

"Ne. O celou." Postavil jsem ji před něj.

"Tak jo..."

Dal jsem barmanovi znamení, aby se staral o hosty. Byli jsme na druhém konci baru, kde si rezervuji volný stolek, zamaskovaný sklenicemi okurek, hranolky a jinými chutovkami. Na druhém konci se několik hostů dívalo na televizní přenos baseballu. Džubox vyšíval. Měli jsme klid jak v privátu.

"Takže," začal, "jsem parchant."

"Na tom není nic zvláštního."

"Jenže opravdovskej parchant. Moji rodiče nebyli svoji."

"Poněkud banální. Moji taky ne."

"Když...," zarazil se a poprvé jsem v jeho pohledu spatřil jakési oživení. "Mluvíte vážně ?"

"Víc než vážně. Jsem stoprocentní parchant. Chtěl bych ještě dodat, že se v naší rodině nikdo nikdy neženil ani nevdával. Všichni jsme nemanželský."

A protože pošilhával po mém prstenu, ukázal jsem mu ho.

"Asi vás mate tohle. Řek byste snubák, co ? Nosím ho, aby mě ženský nechaly na pokoji." Je to starý prsten, koupil jsem ho v roce 1985 od kolegy, který ho přivezl z jedné akce na předkřestanské Krétě. "Had Uroboros, had věčně požírající svůj ocas. Symbol Velkého paradoxu."

Skoro mi nevěnoval pozornost.

"Jestli jste teda skutečně parchant, pak víte, co člověk zkusí. Když jsem byl ještě holka..."

"Cože ? Asi jsem vám dobře nerozuměl."

"Kdo tady vypráví ? Vy nebo já ?... Řek jsem: když jsem byl ještě holka... Už jste někdy slyšel o Christině Jorgensonové ? Nebo o Robertě Cowellové ?"

"To myslíte ty historky o změně pohlaví ? Snad mi nechcete říct, že..."

"Jestli mě budete přerušovat, tak už neřeknu ani slovo. Byl jsem nalezený dítě. V roce 1945 mě dali v Clevelandu do veřejný péče. Byl mi měsíc. Byl jsem holčička, která žárlila na děti, co měly rodiče. Když jsem se dozvěděl pravdu o sexuálních záležitostech -- a věřte, že v sirotčinci se to dozvíte dost rychle..."

"Vím."

"Přísahal jsem si, že jestli budu mít někdy caparta, tak bude mít tátu a mámu. To mi umožnilo uchovat si panenství. Výkon v prostředí, v jakém jsem vyrůstal ! Musil jsem se naučit prát, abych si ho uchoval. A pak, jak jsem tak vyrůstal, pochopil jsem, že na vdavky nemám moc šancí. Ze stejných důvodů, které bránily mé adopci." Pohled mu ztvrdl. "Postavu jsem měl jako kůň, zuby jako koza, vlasy jako hřebíky a byl jsem prkno."

"No, o moc hezčí než já nejste."

"Kdo se vám stará o ksicht nějakýho majitele baru ? Nebo spisovatele ? Jenomže lidi, který chtějí adoptovat dítě, si vybíraj modrooký a zlatovlasý husičky... Později zas kluci hledaj pěknej ksicht a pořádný prsa." Pokrčil rameny. "Byl jsem bez nároku. A tak jsem se rozhod, že vstoupím do COURA."

"Do čeho ?"

"Do Civilní organizace pro útěchu a relaxeci astronautů, dneska se tomu říká Dobrovolné expediční vojsko Kosmických andělů."

Když jsem si ty názvy zchronizoval, poznal jsem je. Tento elitní vojenský sbor označujeme jako Kosmický útvar pro relaxaci Vesmírné armády. Cestování časem s sebou přináší neuvěřitelné posuny ve slovníku. Kdo dneska ví, že čerpadlo dřív znamenalo místo, kde se tankoval benzín ? Vzpomínám si, že jednou, to jsem měl akci v Churchillově éře, mi jedna žena řekla: "Počkejte mě u čerpadla." Neznamenalo to vůbec to, co vás napadá; v té době totiž nebyly u čerpadel postele."

Pokračoval: "Byla to doba, kdy už museli uznat, že není možný vysílat chlapy na měsíce a roky do vesmíru a nepostarat se oněco, co by mírnilo psychologický napětí posádek. Vzpomínáte si, jak puritáni spustili povyk, jako by je na vidle bral ? Tím stouply mé šance, protože dobrovolnic bylo jako šafránu. Aby holku vybrali, musela být cnostná, nejlíp panna (výcvikáři nejradši pracovali se začátnicemi), nadprůměrné inteligence a emocionálně pevná: většina dobrovolnic byly starý štětky anebo hysterky, který odpadly po desetidenním letu. Takže jsem se kvůli vzhledu nemusel vzrušovat: kdyby mě přijali, dali by mi zuby do pořádku, udělali by mi trvalou, naučili by mě chodit, tancovat a jak vlídně naslouchat mužům, a vůbec všechno - nemluvě o speciálním výcviku pro mimořadné služby. V případě potřeby by neváhali nasadit plastiku: nic nebylo dost krásné pro naše zlaté hochy v kosmu. A co bylo nejhlavnější - když holka během akce neotěhotněla, měla skoro jistý, že si ji vezme nějakej astronaut. Tak je tomu dodnes: Kosmičtí andělé si berou astronauty. Mají mnoho společného.

V osumnácti mě umístili jako služebnou. Mí zaměstnavatelé prostě chtěli levnou službu, ale mně to bylo fuk: do COURA jsem moh nastoupit až v jednadvacíti. Přes den jsem se teda staral o domácnost a večer jsem chodil do večerní školy pod záminkou, že dokončuju těsnopisnej kurs. Ve skutečnosti jsem se zapsal do školy společenskýho chování, abych si zvýšil šance.

A tak jsem se seznámil s těmi šejdíři, co jsou napěchovaný dolarama. Hergot ! To budižkničemu mělo ale narvanou prkenici stovkama! Jen si posloužit. Ale to já ne. Líbil se mi. Byl první, kterej byl ke mně milej a nehrál to na mě. Nechal jsem kursu, abych se s ním vídal častěji. A pak mě jednou večer v parku začal balit."

Protože se odmlčel, zeptal jsem se: "A co dál?"

"Dál nic! Už jsem ho nikdy nespatřil. Doprovodil mě domů, políbil na rozloučenou a už se neukázal. Kdybych ho potkal znova," dodal svobodná matka, "tak bych ho zabil."

"Samozřejmě chápu vaše pocity," řekl jsem soucitně. "Ale zabíjet... zabít ho, že jednal přirozeně... No! Umíte se prát?"

"Cože? Co to má s tím společnýho?"

"Dost! Možná si zaslouží, aby si zlámal obě ruce za to, že si z vás vystřelil, ale..."

"Zaslouží si něco horšího. Poslouchejte dál. To dobrodružství se mi podařilo utajit a rozhodl jsem se, že to tak bude lepší. Ve skutečnosti jsem ho nemiloval, patrně nikdy nikoho milovat nebudu a víc než kdy jindy jsem si přál vstoupit do COURA. Panenství nebylo nezbytnou podmínkou. A tak jsem stále ještě moh kandidivat. Znovu jsem sebral odvahu. A tu jsem si všim, že je mi sukně nějak těsná."

"Dítě je na cestě?"

"Zůstal jsem u těch škrtů, dokud jsem moh dělat, pak mě vykopli. Sirotčinec o mě nestál, a tak jsem přistál v porodnici, kde jsem až do porodu vyléval bažanty."

"Jednoho večera jsem zjistil (pokračoval svobodná matka), že ležím na operačním stole a vedle mě stojí sestra a povídá: "Uvolněte se. Teď dýchejte zhluboka." Když jsem se probral, ležel jsem v posteli a necítil jsem až po hrud tělo. Vešel chirurg a rozmarně se mě zeptal: "Tak co, jak se cítíme?"

"Jako mumie."

"Samozřejmě. Když jsme obtočeni obvazy a narváni léky. To bude dobrý. To víte, císařský řez je něco jiného než rozšlápnout žárovku"

"Císařský řez? Pane doktore... přišla jsem o dětátko?"

"Ne, máte nádherné dítě."

"Je to chlapeček nebo holčička?"

"Nádherná zdravá dceruška. Váží pět liber."

Nechal jsem se unést. To je něco porodit dítě. Říkal jsem si, že odejdu jinam, že si nechám říkat paní a holčičce namluvím, že jí táta umřel. Moje holka sirotčinec nepozná.

Jenže chirurg pokračoval: "Řekněte mi... ehm... a co takhle někdy nějaké potíže se žlázami, nic nebylo?" řekl krkolomně.

"Já? Jasně že ne. Proč?"

Zaváhal: "Tohle si vezměte najednou. Pak dostanete injekci na spaní. Budete potřebovat klid."

"Proč?"

Neslyšeli jsme nikdy o tom skotském lékaři, který byl až do pětatřiceti žena a po chirurgickém zákroku se stal mužem ? Oženil se a vede naprosto normální život."

"A co já s tím mám společnýho ?"

"Proč bych vám to tajil. Jste muž."

"Cože ?" zařval jsem a zvedal se.

"Klid, klid... nevzrušujte se. Když jsem vás při porodu naříznul, žasl jsem nad tím, co mě čekalo. Zatímco jsem vyndával dítě, přivolal jsem šéfa na konzultaci a prohlédli vás. Udělali jsme, co bylo v našich silách. Trvalo to několik hodin. Měl jste dvě kompletní sady pohlavních orgánů v embryonálním stádiu. Děloha byla nicméně vyvinuta dostatečně na to, abyste mohl mít dítě. Protože nepřipadalo v úvahu, že byste mohl mít ještě dítě, vyjmuli jsme ji a udělali všechno, abyste se mohl plně přeměnit v muže." Položil mi ruku na rameno. "Nic si z toho nedělejte. Jste mlád, váš organismus se přizpůsobí, budeme sledovat vaši žlázovou rovnováhu a uděláme z vás pěknýho kluka."

Rozvzlykal jsem se: "A co dětátko ?"

"Samozřejmě nebudete mít pro něho dost mléka. Na vašem místě bych se nesnažil ho spatřovat a našel bych mu adoptivní rodiče."

"Nikdy !"

Pokrčil rameny. "To si musíte rozhodnout sám. Vy jste jeho matka... vlastně, ehm, rodiče. Ale s tím si zatím hlavu nelamte. Nejdřív se musíte postavit na nohy."

Druhý den jsem se směl podívat na malou. Snažil jsem se zvyknout si na ni. Nikdy předtím jsem novorozeně neviděl a nevěděl jsem, jak jsou novorozenata ošklivá. Má dcera připomínala oranžovou opici. City k ni ustoupily pevnému rozhodnutí jednat pro její dobro. O měsíc později nemělo už mé rozhodnutí smysl."

"A jak to ?"

"Unesli ji !"

"Unesli ?"

Svobodná matka málem převrhl láhev - sázku. "Unesli ji. Z ne-

mocnice," těžce oddechoval. "Co si o tom myslíte ? Vyrvat člověku všechno, co mu ještě na tom světě zbývá :"

"Uznávám, že je to smutný příběh. Tady máte další skleničku. No... a žádný indicie ?"

"Nic, co by přivedlo policii na stopu. Přišel někdo, kdo se vydával za jejího strýčka. Využil toho, že se sestra otočila a zmizel i s mou dcerou."

"Popis únosce neexistuje ?"

"Někdo, jehož obličej se podobá kterémukoli jinému obličeji. Jako třeba vašemu nebo mému. A to je všechno. Jsem přesvědčen, že to byl její otec. Sestře mě zapřísahala, že to individuum vypadalo dost staře, ale patrně se maskoval. Kdo jinej by tu holku krad ? Stává se, že bezdětný ženy unesou děti jinýchm ale kdo to kdy slyšel o muži, který by takhle unášel dítě ?"

"A co bylo s vámi potom ?"

"Zůstal jsem jedenáct měsíců v tom chmurném zařízení. Třikrát mě operovali. Po čtyřech měsících mi začali růst vousy a před odchodem jsem se už pravidelně holil. Nemohl jsem už pochybovat o tom, že jsem se skutečně změnil v muže." Nevesele se usmál. "Se značným zájmem jsem sledoval poprsí sestřiček."

"Já mám dojem, že jste se z toho nakonec docela slušně vylízal. Jste naprosto normální člověk. Vesele si vyděláváte na chleba a nemáte žádné zvláštní starosti. To přece víte sám. Život není pro ženskou vždycky jen samá sranda." Nepodíval se na mě nijak přívětivě: "Jako byste se v tom docela vyznal..."

"V čem ?"

"Znáte výraz ztracená žena ?"

"Hm... ten je už zastaralej. Už pěknou řádku let skoro nic neříká."

"Byl jsem ztracen tak, jak jen žena může být: ženou jsem už nebyl a mužem jsem být neuměl."

"Řek bych, že je to věc zvyku."

"To nemáte představu. Nemyslím návyky: jinak se oblíkat, neplíst si dveře od WC. To jsem se naučil v nemocnici. Ale jak žít ? Jakou práci dostat ? Neuměl jsem ani řídit, ničím jsem nebyl vyučen. A na manuální práci jsem kvůli té operaci nemoh ani pomyslet.

Nenáviděl jsem svého svůdce. To kvůli němu byl pryč sen o tom, že vstoupím do COURA. A má nenávist dosáhla vrcholu, když jsem přesedlal a snažil se vstoupit do Sboru astronautů. Jakmile doktor spatřil na břiše jizvu, prohlásil mě za neschopného. Dlouho mě vyšetřoval, aby ukojil svou zvědavost. Dočetl se o něm případu v odborném tisku.

A tak jsem změnil jméno a vyrazil do New Yorku. Nejdříve jsem si našel místo kuchtíka. Pak jsem si pronajal psací stroj a zavedl se na opisování doma. K smíchu ! Za čtyři měsíce jsem přetukal čtyři dopisy a jeden ubohý rukopis pro Magazín skutečných příběhů. Byl tak akorát do koše, ale ten blb autor ho nakonec udal. A to mi vnuklo nápad. Skoupil jsem celej sklad limonád a prostudoval je." Cynicky se na mě podíval. "A teď už chápete, proč mají moje příběhy o svobodných matkách tak ženskej šmrnc, i když jsem nikdy neprodal skutečně pravdivej ? Tak co, vyhrál jsem tu flašku ?"

Přistrčil jsem mu ji. Bylo mi naníc, ale musel jsem tu práci dokončit.

"Stále ještě chcete dopadnout toho chlápka ?"

V očích se mu divoce zablesklo.

"Jen klid. Nezabijete ho ?"

Sardonicky se zasmál.

"Děláte si ze mě srandu ?"

"Nevzrušujte se. Vím o této záležitosti víc, než si myslíte. A domnívám se, že vám můžu pomoct. Vím, kde ho hledat."

Nahnul se přes bar.

"Kde ?"

"Pustil tu košili, kámo," řekl jsem potichu a ukázal mu obušek. "Jinak se ocitl jak dlouhej, tak širokej na chodníku a poldům řeknu, že se mu udělalo šoufl."

Pustil mě.

"Prominte. Ale řekněte mi, kde je. A taky mi řekněte, jak je možný, že o tom tolik víte."

"Všechno má svůj čas. Jak víte, existujou kartotéky: v nemocnicích, v sirotčincích, v ordinacích. Ředitelka instituce, v níž jste strávil dětství byla jistá paní Fetherageová, že ? A po ní to byl jistý pan Grünstein, že ? Než vám změnili pohlaví, jmenoval jste se Jane, že ? A o tom jste mě nijak neinformoval, co ?"

Byl paf a drobet vyděšený.

"Co to znamená ? Chcete mi dělat nepříjemnosti ?"

"Naprosto ne. Záleží mi na vás. Nic víc. Můžu vám toho chlápka nahnat do rukou. Uděláte mu, co uznáte za vhodné. Nevěřím však, že ho zabijete. To byste musel být cvok a to vy nejste. Ne docela."

"Dost řečí. Kde je ?"

Nalil jsem mu. Trošku. Byl opilý. Ale vztek vyvažoval účinek nápoje.

"Ne tak zhurta. Já pro vás něco udělám a vy pro mě na oplátku taky něco uděláte."

"Co ?"

"Vaše práce vás nebaví. Na co byste měl chuť ? Hodně vydělávat, mít pevné místo, kompletně hrazené služební výlohy, být svým pánem, vést dobrodružný a vzrušující život."

Upřeně se mi zadíval do očí.

"Nabízíte mi modrý z nebe ? Nechej na hlavě, tatínku. Takovej džob neexistuje."

"Dobrá. Tak se na to podíváme z jiný stránky. Já vám vydám toho chlapa, vy si to s ním vyřídíte, a pak zkusíte ten můj džob. A když nebude odpovídat tomu, co jsem vám řek... pak vás držet nebudu."

Vrávoral. Ta poslední sklenka ho dorazila. "A kdy mi ho vydáte?" zeptal se zastřeným hlasem.

"Když si plácnem, tak třeba hned."

Podal mi ruku. "[illegible]ství."

Kývl jsem na zaměstnance, aby se postaral o podnik, a podíval jsem se na hodinky: bylo 25 hodin. Šehnul jsem se, abych proklouzl dvířky pod barem, když tu džubox začal vyhrávat "Jsem svým vlastním dědou". Dodavatel dostal příkaz vložit jen staré lidovky a klasické melodie, protože nesnáším "hudbu" po roce 1970. Netušil jsem, že tahle nahrávka je ve stroji.

"Zastavte to !" vykřikl jsem. "A tomu hostu, co to pustil, vraťte peníze." Pak jsem dodal. "Na chvíli odcházím. Jsem ve skladu."

Šel jsem před svobodnou matku, vlezl jsem do chodby uzavřené dveřmi, od nichž jsem měl klíče jen já a denní vedoucí. Za nimi jsou druhé dveře, které mohu otevřít jen já a kterými se dostanu do jedné místnůstky.

Můj společník s zamlženýma očima díval na zdi bez oken, "Kde je?"

"Blízko."

Otevřel jsem kufřík, jediný předmět v komůrce. Byl to přenosný modulátor, koordinát, 23 kg včetně příslušenství, model 1992. Učiněný zázrak. Včera jsem ho pečlivě seřídil, zbývalo jen roztáhnout kovovou sítku pro vymezení pole, což jsem bez váhání učinil.

"Co je to?" zeptal se.

"Stroj času," a přehodil jsem přes něj síť. Překvapením vykřikl a o krok ustoupil. Je to grif: sítka se musí hodit tak, aby osoba instinktivně ustoupila a sítka na ni dopadla kolmo. Pak už stačí pevně ji stáhnout. Jinak riskujete, že přijdete o podrážky nebo o kus chodidla. Nebo že si s sebou vezmete kus podlahy. Někteří kolegové, aby uvěznili ve svých tematech příslušnou osobu, se uchylují ke lsti. Já řeknu pravdu, využiju úžasu a zapojím kontakt.

10.30
Pásmo VI
Duben 1963
Cleveland /Ohio/
Apex Building

"No tak," řekl, "zbavte mě tý zatracený věci."

"Prominte," odpověděl jsem. Složil jsem síť a uložil ji do kufříku. "Říkal jste, že chcete najít toho chlápka."

"Ale... vy jste mluvil o stroji času."

Ukázal jsem na okno. "Domníváte se, že je stále listopad? A že jsme ještě v New Yorku?" Zatímco s otevřenou pusou pozoroval mladé pupence a jarní krajinu, vytáhl jsem z kufříku svazek stodolarovek a ověřil si, zda čísla neodporují roku 1963. Temporální úřed na výdaje kašle (nic ho to nestojí), nesnáší však zbytečné anachronismy. Když se dopustíte přílišného počtu chyb, postaví vás před vojenský soud, který vás pošle na rok do nějakého nepříjemného období, třeba do roku 1974, s jeho přísnými úspornými opatřeními a pracovní povinností. Takové chyby nedělám. Peníze vyhovovaly.

"Co se stalo?"

"Je tady. Můžete ho hledat. Hleďte. Tady máte na nepředvídané výdaje. Vyřiďte si účty. Pak si vás vyzvednu."

Pohled na stovky má na lidi, kteří tomu nejsou zvyklí, přímo hypnotický účinek. Zatímco nevěřícně přepočítával svazek, vystrčil jsem ho ven a zavřel za ním. Druhá fáze operace spočívala v malém časovém skůčku.

17 hod.
Pásmo VI
Březen 1964
Cleveland
Apex Building

Vzkaz pode dveřmi mě upozorňoval, že příští týden vyprší nájemné. Pokoj vypadal úplně stejně jako posledně. Stromy venku byly holé, obloha vypadala jak sníh. Vyzbrojil jsem se pouze současnou měnou, hodil na sebe svrchník a klobouk, které jsem zde nechal, když jsem si to pronajal; pak jsem skočil do taxíku a vyrazil k nemocnici. Na to, abych obalamutil sestru na kojeneckém a nepozorovaně se zmocnil mimina, mi stačilo dvacet minut.

Vrátil jsem se do Apexu. Stroj jsem musel seřídit nesmírně jemně, protože budova v roce 1945 ještě neexistovala. Prametry jsem propočítal předem.

01 hod.
Pásmo VI
20.9.1945
Cloveland
Motel Skyview

Mimino, stroj a já jsme se zhmotnili v motelu za městem. Pokoj jsem objednal předem na jméno Gregory Johnson. Záclony byly zytaženy, okna zavřená, dveře zamčeny a podlaha vyklizena, kdyby náhodou došlo k chybě při achronizaci. Židle na nepravém místě může způsobit vážná zranění - židle sama o sobě ne, to dá rozum, ale zpětný náraz pole.

Vše proběhlo normálně. Jane spala hlubokým spánkem. Uložil jsem ji do kartonové krabice a s tím břemenem pod paží jsem nasedl do vozu, který jsem si pro tento účel pronajal. Když jsem dojel před sirotčinec, položil jsem krabici na schody, odjel k sousednímu čerpadlu (kde prodávali benzín) a zavolal do sirotčince. Znovu jsem usedl za volant a dojel jsem právě včas, abych viděl, jak se mimina někdo ujímá. Poblíž motelu jsem vůz opustil a došel pěšky. Když jsem se vrátil do pokoje, odcestoval jsem zpět do roku 1963.

22 hod.
Pásmo VI
24.4.1963
Cloveland
Apex Building

Návrat jsem přesně propočítal. Časové parametry jsou faktory nepřesného trvání, pokud se nevrátíte k nultému bodu, a proto se těžko dosahuje přesnosti. Jestliže jsem manévroval správně, Jane měla být v parku, kde si uprostřed této jarem provoněné noci uvědomuje, že rozhodně není tou rozumnou dívkou, za kterou se považovala. Odjel jsem taxíkem až k domu těch vydřiduchů, kteří ji zaměstnávají, a nařídil řidiči, aby na mě počkal za rohem. Skryl jsem se ve stínu.

Brzy jsem zpozoroval objímající se dvojici. Zastavili se u dveří a mládenec Jane dlouze políbil. Pak vešla do domu a on se vzdaloval. Pustil jsem se za ním a chytil ho za paži.

"Tak prosím, kamaráde," řekl jsem mírně."Teď vás vemu zpět."

Vykulil na mě oči.

- o -

"Vy !"

"Ano, já. A teď už víte, kdo je ten svůdce. Když se trochu zamyslíte, zjistíte, kdo jste vy. A když zapřemýšlíte ještě usilovněji, uhodnete,kdo je to mimino a - kdo jsem já."

Úžasem se nevzmohl na odpověď. Zavedl ksem ho do Apexu a uvedl stroj času do chodu.

23 hodin
Pásmo VII
12.8.1985
Skalisté hory - základna

Vzbudil jsem dozorčího, ukázal mu příkaz, nařídil mu, aby mého společníka uložil se sedativy a ráno ho zaprezentoval. Četař mrzutě naslouchal, ale hierarchie je hierarchie; bezpochyby si říkal, že při našem příštím setkání bude třeba plukovník a já četař. To se u nás stává.

"Jak se jmenuje?" zeptal se.

Když jsem napsal jméno, zvedl obočí a hvízdl.

"Teda tohle!" zabručel.

"Starejte se jen o své povinnosti, četaři," řekl jsem. Pak jsem se otočil na svého společníka. "Vaše potíže skončily, kamaráde. Teď budete vykonávat to nejkrásnější řemeslo, o kterém se člověku může zdát. A ono to půjde, já to vím."

23.01
Pásmo V
7.11.1970
New York
U tatíka

Vylezl jsem ze skladu s lahví v ruce, abych nějak odůvodnil svou minutovou nepřítomnost. Pomocník diskutoval se zákazníkem, který si pustil "Jsem svým dědou". "Nechte ho. Ať si poslouchá," řekl jsem. "Vyřadíme to později." Byl jsem dost unaven.

Není to milý úkol, ale někdo to udělat musí. Od roku 1972 a od Velkého omylu je dost obtížné verbovat. Může být něco lepšího, než nalejvat úplně zpitomělé lidi tam, kde jsou, a dát jim dobře placený, zajímavý (i když nebezpečný) úkol a najmout je, aby posloužili jako nezbytná příčina? Dnes už každý ví, proč Zpackaná válka v roce 1963 byla zpackaná. Bomby, které měly zničit New York, nevybuchly, tisíce a tisíce věcí se proti očekávání nestalo - a to vše díky zásahu lidí, jako jsem já.

Je tu však Omyl z roku 1972. Tady nejsme k ničemu a není možné ho anulovat: tady se nedá řešit žádný paradox. Určitá věc je nebo není, dnes a navždy, amen! Rok 1972 už každopádně nebude. Jedno nařízení z roku 1992 má přednost před všemi ostatními.

Zavřel jsem o pět minut dřív. V pokladně jsem nechal dopis pro denního vedoucího, že přijímám jeho nabídku o odkoupení mého podílu a že mu doporučuji, aby se dohodl s mým právním zástupcem, protože odjíždím na delší dovolenou. Úřad rozhodne, zda pohledávku smazat nebo ne. Hlavně, že je vše v pořádku. Vešel

jsem do komůrky za skladem. Hurá do roku 1993.

22 hod.
Pásmo VIII
12.1.1993
Hlavní štáb, pobočka Skalisté hory

Ohlásil jsem se dozorčímu důstojníkovi a odebral se na pokoj s úmyslem prospat týden. Tu flašku jsem si vzal s sebou (sázku jsem ostatně vyhrál), a dal jsem si skleničku, než se pustím do hlášení. Nápoj měl hnusnou chuť a ptal jsem se sám sebe, jak jsem se mohl častovat takovým utrejchem. Ale lepší něco než nic: nerad žízním. Příliš myslím. Lahev jsem však nevypil. Někdo, když se opije, vidí hady. A já lidi...

Nadiktoval jsem hlášení: čtyřicet nových, všichni schváleni psychoslužbou - včetně mě, který jsem věděl, že budu schválen. Byl jsem tu, či ne? Pak jsem sepsal žádost o převelení k operační jednotce. Náborů jsem měl až po krk. Obě listiny jsem vsunul do ad hoc otvoru a šel na kutě.

Oči mi padly na Maxima času pověšená nad lůžkem.

Nikdy nedělej včera, co se má udělat zítra.
Dopadne-li tvá akce dobře, nikdy se do ní nepouštěj znovu.
Včasná tečka jich ušetří devět miliard.
Paradox se může parakomodovat.
Je mnohem dřív, než si myslíte.
Nepochybuj o správnosti svých předků.
I Jupiter někdy usne.

Ta hesla už mě nedokázala tak nadchnout, jako když jsem byl ještě ucho. Třicet subjektivních let strávených na cestách časem člověka utahá. Svlékl jsem se. Podíval jsem se na holé břicho. Po císařském řezu bývá velká jizva, ale teď jsem tak chlupatý, že ji lze jen stěží rozeznat.

A pak jsem se podíval na prsten.

Had, který se věčně kouše do ocasu... Já vím, odkud se tu beru; ale co vy, odkud se tu berete vy?

Šla na mě migréna, ale nikdy neberu analgetika. Jednou jsem je vzal a všichni jste zmizeli.

Vklouzl jsem do postele. Zhasl jsem.

Ve skutečnosti tu nejsi. Nikdo jiný tu není, jen já, Jane, osamělá ve tmě.

Strašně mi chybíš.....

(All you zombies..., The best SF, NY 1959, přeložil Jan Hlavička)

2461/37/SSM

STANISŁAW LEM A JEHO SUMMA

(TENTOKRÁT OBŠÍRNĚJI)

FRANTIŠEK NOVOTNÝ

Letos v září oslavil Stanislav Lem pětašedesáté narození-ny. Na rozdíl od jiných slavných autorů SF, které známe jenom z jedné knížky a mnohdy ani to ne, je téměř celé dílo Stanisla-wa Lema přístupno v češtině. Až na pár vyjímek, k nimž bohužel patří i Summa technologiae. Smůla českého čtenáře je o to větší, že tato kniha zaujímá v Lemově díle vyjímečné postavení, neboť prezentuje ucelený pohled na budoucnost, v tomto případě ne beletristický, ne literární, nýbrž osobní, smrtelně vážně míněný. Kniha vlastně představuje autorovo myšlenkové zázemí, z kterého čerpal a čerpá při psaní svých vědeckofantastických příběhů. A ne jen on. I další autoři, jako třeba Fialkowski ve svém Homo divisus nebo Zajdel v mnoha svých dílech.

Summa poprvé vyšla v roce 1964 a v Polsku od té doby ještě třikrát, a tak byl Lem nucen pro čtvrté vydání připsat, již s ohledem na překotný vědecký vývoj, další kapitolu, jakýsi dovětek. Ale začněme od počátku. Tedy první částí - v podstatě předmluvou. V ní Lem rozvádí, jak a proč tuto knihu napsal. Říká: bude řeč o budoucnosti, a píši o ní proto, neboť nic jiného neumím. Přitom základem našich hypotetických úvah, oslovuje čtenáře, budou technologie, tj. způsoby realizace cílů. Lidé totiž jiný způsob, jak dosáhnout splnění svých přání, neznají.

Druhá část je nazvána Dvě evoluce. I v ní se autor drží svého technologického pohledu a právě tento pohled mu umožňuje srovnávat vlastní evoluci, tj. vývoj přírody a člověka - - nazývá ji bioevolucí - s evolucí, kterou zahájil člověk vývojem techniky. Nazývá ji technoevolucí. Jejím význačným rysem je zavádění a střídání technologií, což mnohdy nepřesně nazýváme pokrok. Lem napřed srovnává, v čem jsou tyto evoluce podobné. Jako první plazové byli podobni rybám a první savci malým ještěrům, tak i první letadla, auta, nebo i radiopřijímače vzhledově kopírovala předchozí formy. Také prototypy v obou evolucích byly drobné a méně výkonné než zaběhnuté druhy. Stejně jako předkové koní a slonů byli drobní savci velikosti králíka, i například první lokomotivy měly sotva rozměry obyčejného žebříňáku, a jejich výkony byly horší než výkon koňského potahu - opět podobně jako v přírodě, kde archeopteryx,

2462/87/SSM

první pták, spíše pouze poskakoval než létal.

Teprve během zdokonalovacího procesu ptáci dobyli nebe a potomci králíkovitých prasavců obrovské plochy stepí - podobně jako auta, nejen že vytlačila dostavníky, ale podle pravidla radiálního šíření se stala praotci dalších strojů, autobusů, nákladních aut, tanků, traktorů a dalších vozidel. Ještě dynamičtěji se rozvíjely letouny, jejichž obrana před vrtulníky, vyúsťující až do konstrukce kolmo startujících letadel, by určitě nalchla Darwina jako klasický příklad přírodního boje o přežití a přizpůsobení.

Tímto a ještě dalšími příklady dokládá Lem podobnost obou evolucí - v obou případech se jedná o materiální procesy se stejným počtem stupňů svobody a podobnými dynamickými pravidly. Oba procesy se odehrávají v samoorganizujícím se prostředí - bioevoluce a biosféře Země, a technoevoluce ve společenské sféře člověka, přičemž tato prostředí po léhají pokroku, tj. růstu homeostatické výkonnosti, tedy růstu schopnosti udržet se v rovnováze, což je ezprostředním cílem.

Používání biologických příkladů, dovozuje dále Lem, se ukáže užitečným a plodným i v dalších úvahách, kde nám jednak ukáže ohraničení a křehkost přírody jako konstruktéra, a na druhé straně zase nevyužité šance, ale také nebezpečí, jaká představuje lavinovitý rozvoj technologie v rukou člověka.

Jestliže napřed Lem ukázal, v čem mají obě evoluce styčné body, v dalším poukazuje na rozdíly mezi nimi. Pokládáme-li za pachatele bioevoluce přírodu, pak technoevoluci má na svědomí člověk. Také konstrukční metody jsou odlišné. Příroda musela již do první buňky uložit všechny možnosti, které pak byly postupně realizovány a ty, které se osvědčily, ponechány při životě. Naopak člověk technologie střídá, nevhodné zavrhuje a nové uplatňuje. Dá se říci, že příroda je nucena hrát s již dopředu rozdaným listem s obrovským počtem karet, kdežto člověk hraje jen s pár kartami, ale může si kdykoliv namíchat jiné.

Žijeme v období urychlující se technoevoluce, přičemž se nemůžeme ubránit dojmu, že celá minulost lidstva od paleolitu a neolitu přes starověk a středověk byla vlastně přípravou k současnému skoku do neznámé budoucnosti, rozvíjí Lem další úvahu. Již dávno v minulosti učinily různé kultury epochální objevy, např. objev střelného prachu v Číně, a přesto tyto kultury jako by se zastavily v krůček před startovním blokem technoevoluce. Tak se vnucuje otázka, proč došlo k odstartování technoevoluce až v Evropě, proč došlo právě zde koncem minulého století k průmyslové revoluci. Války se dají uznat za činitele pouze urychlující, ale ne za iniciační, uvádí autor, a dále odpovídá prostřednictvím teorie francouzského etnologa Léviho-Strausse. Tento vědec přirovnává nastartování technoevoluce k řetězové reakci.- I v tomto případě musí dojít k navrstvení a překrytí objevů a vynálezů, tedy k překročení určitého kritického množství, aby, jako v případě řetězové reakce, došlo k technologické explozi, jakou vlastně prožíváme.

O tom, která společnost vejde dříve na cestu technoevoluce, rozhoduje podle Léviho-Strausse pak jen náhoda. Podobně jako hráč, házející kostkami, má jistotu, že hodí samé šestky, bude-li hrát dostatečně dlouho, tak se vždy najde společnost, která vstoupí na cestu rychlého materiálního rozvoje. Jestliže se zdrojem technoevoluce stal Západ, západní společenské systémy, je to prostě proto, že Východ byl méně šťastným hráčem, a kdyby nedošlo k technologickým objevům na Západě, Vý-.

chod by stejně dříve nebo později na cestu technoevoluce také vykročil.

I v tomto směru se obě evoluce chovají stejně. Uvědomíme-li si, že i když má každý světadíl své savce, jak bylo- tak i masožravce, že má své plazy i ptáky, v celoplanetárním měřítku zkonstruovala příroda strunatce pouze jednou. Tzn. tedy platí pravidla statistiky. Taková výhra, jako je konstrukce nového druhu, zkrátka těžko může nastat v cekrát než jednou. A stejně tak jako přežívají vedle sebe starší a novější modely živočichů, existují na Zemi vedle sebe různé společenské řády - i ten prvobytně pospolný u australských domorodců.

V odpálení technoevoluce, dodává ještě Lem, nestačí jen postupná řada objevů jednoho typu, nýbrž musí dojít k překrývání dvou řad událostí, z nichž jedna má hromadně statistický charakter vyššího stupně než druhá. Pokud k takovému křížení nedojde, může u určité společnosti kamenná industrie stát se nepřekročitelným technologickým vrcholem.

Část, nazvanou Dvě evoluce, uzavírá Stanislaw Lem několika naivními, jak je on nazývá, otázkami. Každý rozumný člověk, říká, si vytváří životní plány. V určitých hranicích má možnost volby vzdělání, zaměstnání, způsobu života. A možnost změny. Toto se ale nedá říct o civilizaci. Nikdo, nejméně do konce 19. století, ji neplánoval, vyvíjela se živelně, kultury vznikaly a upadaly, aby na jejich troskách povstávaly další a další. Civilizace sama neví, kdy překročí kritický bod, o kterém již byla řeč, a vykročí na cestu technologické exploze. Ta se sice projeví pokrokem, tj. růstem stabilizačních faktorů - růstem odolnosti vůči poruchám, např. vůči katastrofám, epidemiím, hladomoru atd., a je současně bezohledně určuje a řídí lidské osudy. Civilizace tedy nefunguje jak chce, ale jak musí! Není svobodná. Může vůbec civilizace jednat svobodně, volit si další cestu? A jaké musí být splněny podmínky pro svobodu výběru?

Společnost se musí osvobodit od elementárních technologií, tj. výroby potravin, oděvů, od transportu, ale také od distribuce statků, ochrany zdraví apod. Tyto technologie se musí, obrazně řečeno, stát neviditelné asi jako vzduch, jediná životní potřeba, jíž bylo vždy dost.

Avšak to je pouze vstupní podmínka, a teprve po jejím splnění se v celé nahosti obnaží hlavní problém - co dál ?? Člověku dává smysl společnost, ale kdo nebo co dá smysl civilizaci?! Co je, nebo co má být jejím cílem, jejím smyslem?! Kdo je schopen sestavit hierarchii hodnot?! Lem odpovídá, že ona sama, civilizace. Jenže co si má civilizace zvolit, táže se dál. Má být jejím cílem konzumní společnost, dávající každému maximum statků? Je jasné, že návrat k askezi, jakási nová verze rousseauovského návratu k přírodě by byl nesmysl, ale stejně jisté je, že konzumní ráj by velice rychle vedl k duchovní stagnaci. Co pak zůstává? Civilizace tvůrčí práce? Ale vždyť přece děláme vše proto, abychom všechnu práci mechanizovali a automatizovali, abychom se jí zkrátka zbavili. Sice se říká, že zautomatizovat se dá pouze netvůrčí práce, leč k takovému tvrzení nejsou žádné důkazy. Mimochodem, uvádí autor, toto tvrzení má asi stejnou cenu jako pověstné biblické - a v potu tváře svůj chléb vezdejší dobývati budeš. Naopak, mohli bychom být šťastní, kdybychom takové důkazy měli, kdybychom měli jistotu, že nám vždy nějaká práce zůstane, ne proto, že je to hodnota sama o sobě, nýbrž proto, že náš svět již svou podstatou bude po nás vždy nějakou práci vyžadovat.

Z druhé stránky, jak by člověk mohl vykonávat práci, kterou, a lépe, dokáže stroj? Jaká by to byla svoboda, kdyby v určitém okamžiku vývoje bylo řečeno - dost, zastavujeme automatizaci, musíme něco nechat pro lidi?

Všechny tyto otázky jsou naivní, píše Lem závěrem, poněvadž absolutní svobody nelze dosáhnout nikdy. Vždy se bude jednat o výběr z omezených možností, a co se týče nedostatku práce jako následku automatizace, nemá z něho autor strach. Předpokládá, že automatizace otevře netušené, úplně nové tvůrčí obzory, znamenající fundamentální obrat v lidské činnosti, srovnatelný s převratem, jakým se, následkem klasické práce, změnil antropoid v člověka. Bytosti, která vznikne tímto druhým převratem, dodává Lem poněkud nostalgicky, přestaneme rozumět tehdy, až začne pracovat sama na sobě, až se zbaví své zvířecí podstaty, až zahájí autoevoluci.

Třetí část knihy věnuje autor kosmickým civilizacím. Napřed formuluje problém. Jestliže v předcházející části jsme zkoumali civilizaci ze sebe samé, předkládá tu Lem jinou metodu - srovnávací. Jakákoli informace o cizí civilizaci, říká, by nepředstavitelně rozšířila znalosti o civilizaci naší. Dověděli bychom se, zda jsme jevem průměrným či okrajovým, jsme-li normou vývoje nebo podivnou úchylkou, dvouhlavým telletem vesmíru. Již víme, že ve Sluneční soustavě jinou civilizaci nenajdeme a tak zůstává ostatní vesmír. Jaké jsou v něm možnosti, rozebírá autor na základě prací profesora Šklovského, ještě než se ze Šavla stal Pavlem, a dále profesorů Dysona, Sagana, von Hörnera a Bracewella.

Vyjdeme-li z předpokladu, že jenom jedna hvězda ze 150 má planety, a kdyby hypotetické civilizace měly trvat pouze po život mateřské hvězdy, pak průměrná vzdálenost mezi civilizacemi by byla 10 světelných let. To ale neodpovídá faktům, konkrétně příjmu rádiových signálů z kosmu.

Tento nesoulad přinutil Bracewella a von Hörnera přijmout hypotézu o krátkém životě civilizací, trvajícím jen několik tisíc či desítek tisíc let. Pak vzdálenost mezi civilizacemi vzroste řádově na tisíce světelných let. Ale proč by milióny let trvající vývoj rozumných bytostí měl skončit po pár tisíci letech zánikem jejich civilizace?

Von Hörner zdůvodňuje tuto krátkost takto:

a/ záhuba života na planetě
b/ záhuba toliko vysoce organizovaných bytostí
c/ degenerace psychická nebo fyzická
d/ ztráta vědeckotechnických zájmů

Za těchto předpokladů činí průměrná délka věku civilizace 6500 let, vzdálenost mezi nimi je 1000 světelných let a pravděpodobnost kontaktu se stejně rozvinutou civilizací 0,5%.

I kdybychom akceptovali tuto hypotézu, musely by, podle zákonů pravděpodobnosti, existovat ojedinělé dlouhověké civilizace, které by už opanovaly kosmické prostory a začaly by se v nich astroinženýrsky projevovat. Proč a e nepozorujeme na obloze zázraky?

Von Hörner odpovídá svou katastrofickou hypotézou, podle něho je kosmos stroj na pásovou výrobu atomových hatek, kde každá civilizace zaniká v žáru atomového ohně.

Nechť 999 miliónů planet z miliardy je obdařeno krátkotrvalou civilizací, namítá Lem, nechť z těch zbývajících 10 miliónů jen tisíc přežije vnitřní konflikty a bude rozvíjet stovky miliónů let trvající civilizaci, nechť spolu válčí nebo spolupracují - pak bychom museli vidět divy astroinže-

nýrství ať mírového nebo válečného. A přesto nic nepozorujeme. Není to vlastně proto, že nevíme, po čem se dívat? Co by očekával od pozemské nebo mimozemské budoucnosti pračlověk? Asi obrovské, nádherně loupané křemeny. A co člověk starověku, co by očekával na cizích planetách? Galéry s kilometr dlouhými vesly. A co tedy čekáme my? Je odkrytí souvislosti mezi procesy atomových pum a hvězd tou pravou cestou? Pověžme si pravdu. Nehledáme jakékoli civilizace, nýbrž především antropomorfistické. Prahneme poznat bytosti nám podobné. Nevidíme skutečně žádné stopy činnosti? Skutečně neexistují, a má pravdu sovětský vědec Baumštein, který tvrdí, že člověk je unikátní jev?

Výše uvedení názory se dají shrnout do tří hypotéz.
1/ Civilizace vznikají často, ale mají krátký život. Dochází k autolikvidaci a k jevům zvrhlosti.
2/ Civilizace vznikají zřídka, ale trvají dlouhodobě. Je jich jenom pár desítek na galaxii.
3/ Civilizace vznikají často a mají dlouhý život. Avšak jejich zájem o okolí je krátkodobý. Pak se zabývají vlastními problémy. Tato hypotéza odpovídá poznatkům astrofyziky a přitom se vyhýbá von Hornerově katastrofismu.

A na závěr připojuje Stanislaw Lem votum separatum, své vlastní stanovisko.

Myslím, říká, že Rozum v kosmu nepozorujeme ne proto, že tam není, nýbrž proto, že se chová jinak, než očekáváme. Mohou být různé rozumy nebo jeden, který se ale vyvíjí, prochází různými stadii. Příkladem první situace je dav lidí s rozmanitými charaktery, temperamentem a pod. Příkladem druhé situace je jeden člověk - procházející postupně obdobím nemluvněte, batolete, školáka, pubescenta, zralého člověka a konečně starce.

Jestliže neexistuje jeden typ rozumu, můžeme lépe pochopit mlčení vesmíru, můžeme si představit to množství rozumů, pohybujících se po rozmanitých cestách, zahloubaných do sebe a věnujících se vlastním planetární záležitostem. Vždyť i člověk může být sám v početném davu, uzavírá autor svoje votum separatum.

Další část, v pořadí již čtvrtá, má název Intelektronika a vrací nás zpět na Zemi. Úvodem se Lem zmiňuje o informační explozi, uvádí jak lavinovitě narůstá počet vědeckých časopisů a že při současném růstu počtu vědeckých pracovníků by musel být za padesát let každý obyvatel Země vědcem.

Rozvádí tuto představu v obraz civilizace, která z nedostatku lidských sil musí volit a rozvíjet jen určité vědecké disciplíny. Ovšem každá taková volba se může ukázat být ošidnou, neboť věda má něco z charakteru loterie. Stačí koupit losy s nesprávnými čísly, a výhra se nedostaví. Již dnes není tato představa přehnaná, neboť tato hra se už hraje - koncentrace odborníků v oblastech atomistiky a raketové balistiky, /je třeba si uvědomit, že je to psáno počátkem šedesátých let/, dnes bychom doplnili o oblast laserových systémů, je tak vysoká, že se to nepříznivě odráží v ostatních oborech, možná i v energetice.

Právě o ní se dále zmiňuje. V zásadě, říká, jsou nám dostupné všechny zdroje energie, jakými disponuje kosmos, ale nesmíme narazit na informační bariéru. To jest, podaří se nám získat tolik informací za stávající energetické situace, abychom byli schopni čerpat z nového energetického zdroje, až se starý minee? Teprve, když množství informace dosáhne určitého kritického bodu, otevírá se cesta k nové technologii - k nové-

mu energetickému zdroji. Jestliže by byly zásoby uhlí a ropy vyčerpány již koncem 19. století, je velice nepravděpodobné, že bychom v polovině století tohoto dokázali ovládnout atomovou energii. Chyběly by nám prostě nutné energetické zdroje.

Z výše uvedeného vyplývá, že civilizace musí disponovat značnými energetickými rezervami, aby měla čas na odkrytí nových energetických zdrojů. Klíčem ke všem zdrojům je tedy informace, přičemž vědu je možno považovat za svého druhu informační kanál, spojující civilizaci s prostředím. I tento kanál, jako všechny informační, má omezenou přenosovou kapacitu, a po jejím vyčerpání narazíme na informační bariéru. Co se stane s civilizací, která dojde k informační bariéře? Která dosáhne informačního vrcholu? Lem uvádí tři možnosti, vyplývající z teorie her - výhru, remízu a porážku.

Výhra, tj. vytvoření informačního kanálu o neomezené propustnosti, a konečně i remíza, nejsou představitelné bez účasti kybernetiky, přičemž řešení není v konstrukci umělých inteligencí, jež by vědecky pracovaly - to by byl pouze odklad porážky.

Zvítězit v této informační hře, uvádí autor, vyžaduje radikální řešení - je nutno extrahovat informace přímo z přírody, bez prostředníka, je třeba vytvořit cosi na způsob pěstování nebo chovu informací. Zní to fantasticky, přiznává Lem, ale je to možné. Tento způsob přece používá příroda - v dědičnosti organismů. I zde se hromadí a přetvářejí informace mimo mozek.

Dalším možným výsledkem hry je remíza. Dosáhne ji ta civilizace, která v okamžiku informační krize má již takový přístup k energetickým zdrojům, že jí zaručují existenci na miliony let. Tato civilizace, jakoby uzavřená v kybernetico-sociotechnologické skořápce, vytvoří vlastní svět ve světě. Není schopna dále zkoumat vnější svět, vesmír, rozvíjí se sice dál, ale uvnitř, tj. nepostřehnutelně pro vnějšího pozorovatele.

A konečně prohra. Co se stane s civilizací, která prohraje velkou informační hru? Nezbývá jí, než se specializovat, zkoumat jenom něco, přičemž to něco se neustále zmenšuje. Taková civilizace připomíná mrzáka, majícího jen některé končetiny. Klesá stupeň svobody této civilizace, a tím také osobní svoboda jednotlivců. Civilizace se dostává do vleku událostí a proto pokládá Lem tuto variantu za prohru.

Zásadní význam v této otázce, ve velké informační hře, má kybernetika, a tak další kapitolu čtvrté části věnuje autor této vědě, ovšem svým nenapodobitelným způsobem. I když je to protimluva, má každá věda svou mytologii. Má ji i kybernetika. Například dodnes v ní bloudí středověký mýtus homunkula, umělé stvořené inteligentní bytosti, a dodnes dochází ke sporům, zda bude možné umělé vyrobit mozek se znaky lidské psychiky. Je to jalový spor, říká Lem. Je možné proměnit rtuť ve zlato?, optejme se jaderného fyzika. Ano, odpoví, ale tím se nezabýváme, nemá to pro nás smysl. A bude tedy možné zkonstruovat elektronický mozek s vlastnostmi lidského? Ano, odpovídá autor, avšak nikdo to dělat nebude, a dodává, je vždy nutné oddělit možnosti od reálných cílů. Stejně jako nikdo nebude chtít konstruovat umělé lidi, nemusíme mít strach ze vzpoury strojů. Základem této představy je opět mýtus, tentokrát satanský. Avšak žádný zesilovač inteligence se nestane elektronickým Antikristem. Pravda, nevíme, zda po překročení určitého prahu komplikovanosti neprojeví automaty známky osobitosti, avšak i když se to stane, bude to osobitost zcela rozdílná od lidské.

Poté pokračuje Lem v úvahách o zesilovači inteligence. Nazval jej tak nestor kybernetiky Ashby protikladně k mechanickým

strojům, které de facto násobí fyzické síly člověka. Problém je v tom, že i v tomto případě musí konstruktér navrhnout zařízení, které je moudřejší než on sám. Takový úkol je klasickými metodami neřešitelný. Nikdo se z díry sám za vlasy nevytáhne, ale existuje, alespoň hypoteticky, jistý přístup k řešení. Přístup, vyplývající z principů černé skříňky. Kybernetika totiž umožňuje konstruovat zařízení o neznámé vnitřní konstrukci, konstruktérovi postačuje, že na zadané vstupní signály odpovídá černá skříňka předepsanými signály výstupními. O tom, že je možné konstruovat černé skříňky o libovolném stupni složitosti, bez plánů, výpočtů, bez stanovení algorytmů, víme, neboť my sami, lidé, jsme takovými černými skříňkami.

Pravda, zatím nevíme, jak to navléknout. Avšak to, že jsme zformulovali zadání, a že příroda nám potvrzuje schůdnost této cesty, je polovinou úspěchu, říká autor.

Čtvrtou část uzavírají úvahy o vztazích mezi kybernetikou a sociologií, hovoří se o morálce a víře stroje a Lem dochází až k metafyzickým stavům u automatů. Říká, že metafyzická víra může vzniknout ve stroji tehdy, když další změny vstupních signálů nebudou mít vliv na jeho vnitřní model existenční situace, tedy uchová si víru. Budoucí kybernetikové, dnes bychom řekli robotici, budou mít, dle Lema, možnost konstruovat automaty s vlastností spontánně vytvářet metafyzické stavy, tj. budou to modely dynamického vytváření různých systémů vír v samoorganizujících se systémech.

Tvorba takových věřících strojů, připomeňme si Dvacátou první cestu Ijona Tichého na planetu Dichtonii, nám umožní pochopit, podle jakých pravidel vznikají metafyzické modely světa. Zajímavou možností by bylo zbavit automaty vědomí smrtelnosti, neodpustí si Lem ihned vymyslet experiment. Pravděpodobnost vzniku metafyziky by sice poklesla, leč neklesla by až k nule. Takový automat by dospěl k přesvědčení, že během své údajné nesmrtelnosti pozná, v úvozovkách vše. Poněvadž to vlastně znamená likvidaci metafyzických zdrojů, může svou nekonečnou životnost tento automat chápat jako překážku, která mu zabraňuje vstoupit do lepšího světa, k němuž jedinou branou, aspoň z jeho hlediska, by byla pouze sebevražda

Potom se Lem ještě věnuje otázce vědomí u strojů. Není to problém technologický, uvádí, neboť konstruktéra nezajímá, zda stroj cítí, nýbrž pouze to, zda funguje. Takže technologie vědomí může vzniknout pouze mimochodem, parazitický. Jak ale rozeznat stroj, obdařený vědomím? Podle Allana Turinga stačí, aby v dialogu člověk nepoznal, zda hovoří s jedincem svého druhu nebo se strojem. Jestliže stroj neodhalí, je nutno připustit, že se chová jako člověk a má tedy také vědomí.

Závěrem upozorňuje autor na ještě jednu zajímavou vlastnost informace. Ptá se, kdyby ve vesmíru neexistovala žádná živá bytost a zůstaly jenom hvězdy, co by se stalo s informací? Existoval by, kupříkladu, Hamlet?, ne jako kniha, fyzicky, ale jako symbol?

Informace sama o sobě neexistuje. Existuje jenom ve vztahu k určitému souboru, z jehož prvků je možno volit. Určitý jev může být symbolem, tj. nosičem informace, s ohledem na přípustnou soustavu potenciálních stavů toho jevu, a nemusí jím být, jestliže tu sestavu změníme. Přitom jenom zřídka nám příroda nabízí jednoznačnou množinu možných stavů. Člověk je pak nucen si volit, lépe řečeno přiřazovat jednoznačné významy s ohledem na žádaný cíl, a proto získaná informace není přímo vzorem skutečného stavu věcí, světa, nýbrž jenom funkcí tohoto stavu, jehož hodnota je dána jak zkoumanou částí přírody, tak i nutností volby, jejímž autorem je člověk, odpovídá Lem.

Část o kybernetice je uzavřena kapitolou s názvem Pochybnosti a antimonie. Autor v ní rozebírá, zda stroj může myslet, a když ano, zda je schopen překročit úroveň lidského ducha. Dále v této kapitole uvažuje o elektrokracii, neboli o vládě strojů, popřípadě o elektronických vládních poradcích. Nebyli by to žádní elektroničtí bozi, ani vládci, dejme tomu, že by jen radili a výkonná moc, konečné rozhodnutí, by leželo na lidech. I v této situaci by se mohlo lidstvo, po několika bolestných omylech, změnit v poslušné dítě, vždy se řídící dobrými radami. I když v této verzi je Velký regulátor o mnoho slabší než ve variantě Vládce, nic nenařizuje, jenom radí, stala by se jeho slabost naší silou" ptá se závěrem Lem ironicky.

Pátá část knihy nese název Prolegomena, tj. základní pojmy Všemoci. Jestliže jsme byli nadpřirozeně stvořeni, otevírá ji autor velkoryse, jestliže jako rozumné bytosti představujeme vrchol toho, co může být, pak v budoucnosti určitě získáme vládu nad hmotou, avšak odpovědi na základní filozofické otázky zůstanou doménou metafyziky, tedy víry. Jestliže se ale uznáme jen za velmi časnou etapu vývoje, a připustíme-li, že vývoj může trvat ještě miliony let, pak naše dnešní neznalost neznamená neznalost i v budoucnu. Nenajdeme sice odpověď na všechny otázky, leč ne proto, že by odpovědi byly před námi skryty, nýbrž proto, že otázky byly špatně položeny. To ale znamená změnit pohled na přírodu, začít s ní soutěžit a odhalovat její chyby jako konstruktéra. Je nutno smazat rozdíly mezi umělým a přírodním, což nastane tehdy, až umělé se vyrovná přírodnímu a dokonce je předstihne, končí Lem své krédo.

V dalším rozšiřuje autor pojem stroje. Je to zařízení, které se vykazuje pravidelným chováním, ať už pravidelností statickou, pravděpodobnostní nebo deterministickou. Z tohoto hlediska je strojem jak atom, jablon, hvězdná soustava, tak i třeba nadpřirozený svět - záhrobí, vše, co se dá zkonstruovat.

Někdo by mohl položit otázku, kde se nachází nadpřirozený svět. Tato otázka se rovná dotazu, kde se nacházel čicí stroj před vznikem člověka, uvádí autor typicky lemovský příklad. Nikde nebyl ten čicí stroj - ale dal se zkonstruovat - jako i ten nadpřirozený svět. K této konstrukci se pak ještě Lem v další části knihy vrací.

Po úvodní kapitole se přechází k vlastnímu námětu, k supervědě budoucnosti, kterou Lem nazývá pantokreatikou. Je to věda o realizaci všech cílů, i takových, jež příroda nesvedla. Jako by na tom nebylo dost, zavádí autor ihned další pojmy. Napřed na příkladu vesmíru, skládajícího se ze tří těles, a to pana Smitha, jeho puritánské tety a její eroticky přitažlivé společnice, paroduje celý vývoj fyziky, ústící do duality kvantové a vlnové teorie, aby ukázal omezenost analytického přístupu k poznání. Je třeba uznat samotný jev za jeho nejdokonalejší vzorek, a nahradit analytickou činnost činností kreační. Je třeba v praxi používat imitologii. Sám si je vědom, že v tomto okamžiku toho naložil na čtenáře příliš a v další kapitole se z toho kaje. Upozorňuje na nebezpečí zjednodušování na straně jedné, a na nebezpečí zdraznování složitosti na straně druhé. Východisko vidí v konstruktérském přístupu, v tom, co nazývá mlčení konstruktéra.

Otázky jako, jak funguje matematika, ani to proč je svět, konstruktéra nezajímají. A proto mlčí, ne z ignorace, nýbrž proto, že ví, jakou hodnotu by měla eventuální odpověď. Pro něho žádnou, neboť jeho zajímá jediná věc. Co se dá udělat se světem prostřednictvím matematiky. Nic víc, nic míň.

Při této činnosti, doporučuje autor, by se mělo postupovat s metodickým šílenstvím, což je název další kapitoly. V ní je matematika prezentována jako pantokreatika, provozovaná tužkou po papíře. Zní to hodně záhadně, ale Lem tím pouze říká, že matematika je vlastně soubor modelů různých světů, z nichž většina teprve čeká na realizaci.

Matematika buduje rozličné struktury dopředu, s předstihem, aniž by se zajímala o jejich fyzikální realizaci. Zatím to bylo tak, že fyzikové si vybírali matematické modely pro vysvětlení fyzikálních dějů a vše ostatní se odkládalo. Ovšem situaci je možno obrátit, matematika se může v daleké budoucnosti stát ze služky vládkyní, může se stát inspiračním zdrojem pro budoucí syntetickou fyziku, skladem plánů pro konstrukci jiných světů.

K tomuto tématu uvádí dále Lem celou systematiku nových věd. Tu část hypotetické pantokreatiky, která by se zabývala zužitkování informace, dělí na dvě disciplíny. Jednu nazývá Imitologií a druhou Fantomologie. Obě se částečně překrývají, přičemž imitologie je ranější stadium pantokreatiky, vyvinuté z již dnes používaného modelování. Dokonalý imitolog je pak ten, jenž dokáže zopakovat libovolný přírodní jev.

Imitologie přechází neostře do fantomologie, jakési vyšší fáze, která umožňuje vytvářet i velice nepravděpodobné procesy, i procesy nemožné, příčící se přírodním zákonům našeho vesmíru.

Na následujících stránkách se Autor zabývá modelováním, neboť podle zákonů imitologie, vše co bude člověk vytvářet, bude modelování, a vlastní fantomologii věnuje celou, v pořadí šestou část Summy.

Jejím úvodem se ptá, zda je možné stvořit umělou skutečnost neodlišitelnou od přírodní. Jde tedy o vytváření iluzí, ale dokonalých iluzí. Techniku, která se tímto bude zabývat, se nazývá fantomatikou. Předpokládá, že člověku se odpojí smysly a nahradí se simulátory s dopředu nahranými informacemi, které vyvolají v mozku objektu neodlišitelný pocit vnímání naprogramovaného prostředí. Ovšem to by ještě nebyla fantomatika. Tato věda předpokládá obousměrné proudění informací - zpětnou vazbu. Bez ní by to byl pouhý pohled do kulis. Tak, jako se ve skutečnosti zaměřujeme a přibližujeme k detailu, jenž nás zaujme, musí i fantomatika reagovat stejně. Má tedy cenu o ní hovořit jedině tehdy, když se bude jednat o tak dokonalý systém, že pro objekt na něj napojený nebude možný žádný východ ze světa fikce do skutečnosti.

Dále Lem rozebírá možnosti konstrukce takového fantomatického stroje - fantomatu, a co je nejzajímavější, možnosti objektu přesvědčit se, že je pod vlivem stroje. Lem uvádí tuto možnost. I když fantomat odřezává objekt od reálných informací, děje se tak v rovině mozkových procesů, leč na úrovni biochemické. Stačí tedy objektu, aby udělal sto dřepů. Jestli se zpotí, začne lapat po dechu, srdce mu zrychlí tep, začnou ho bolet nohy, je objekt v reálu a ne ve vizi, neboť fantomatický generátor nemůže mít vliv na úroveň cukru nebo CO_2 v krvi. Naopak, ve fantomatické vizi je možné provést i 10 000 dřepů bez postřehnutelné únavy.

Avšak je možné si představit fantomaty vyšší úrovně, které by byly schopné si poradit s výše uvedeným trikem. Stačilo by postupně zvyšovat obsah oxidu uhličitého v prostředí seance, takže objekt by pociťoval stoupající únavu.

Proto jediným prostředkem by bylo to, co Lem nazývá intelektuální hrou se strojem, a jednou z možných taktik pak metoda osobního tajemství. Fantomat totiž těžko kdy bude schopen číst lidskou paměť, jejíž struktura je individuálně odlišná. Nemůže tedy vědět, že například jedna zásuvka vašeho psacího stolu se zasekává. Máme-li podezření z fantomatického působení, odběhneme do pracovny a přesvědčíme se, jak je to se zásuvkou. Ale i stroj může uplatnit taktiku. Vstoupí naše žena, my jí řekneme, teď k tomu máme odvahu, že je pouhou naší iluzí, leč ona argumentuje - ráno zavolala stolaře a nechala zásuvku opravit. Souboj s fantomatem by tedy byl něco jako hra v šachy, říká autor a uzavírá. Základní slabostí všech snah o rozpoznání existence fantomatu spočívá v osamělosti objektu, neboť osoba podezírající svět, ve kterém žije, musí konat sama, protože všechny pokusy obrátit se o pomoc na jinou osobu, by se mohl projevit jako předávání strategicky cenných informací fantomatu, který by jich okamžitě v dalším tahu využil. Snad je zbytečné podotýkat, že jako fantomat působí i drogy.

Je zřejmé, že námět, co dělat s člověčí informací, Lema přímo fascinuje. Obrací jej z líce na rub a zase zpět, vymýšlí si další pojmy a techniky, jako cerebromatika, tj. něco jako věda o přestavbě mozku , dále teletaxe, neboli smyslové napojení člověka na stroj, přičemž uvádí příklad teletaxové turistiky- zájemce by se napojil na robota, procházejícího se třebe po povrchu Měsíce, a prožíval by pocity, že sám je turistou na Měsíci. A od teletaxe je již jen kousek k tzv. fantoplikaci, tj. propojení nervových drah jedné osoby s druhou, nebo i s několika současně, buď na stejné úrovni, a nebo s jednou osobou jako vysílačem a ostatními jako přijímači. Lem uvádí příklad maratonského běžce jako vysílače. Všichni napojení mají zcela autentický pocit, že běží maraton.

Následující kapitoly jsou věnovány myšlence přenosu člověka, dejme tomu elektromagnetickými signály, a jeho opětovné syntéze na výstupu přijímače. Tento jev již byl mnohokrát použit a popsán ve sci-fi literatuře, a tak nemá cenu o něm a o paradoxech z něho plynoucích zde psát.

Věnujme se raději sedmé části knihy, kterou autor nazval tvoření světů. Navazuje zde na část o kosmických civilizacích a uvažuje o naší budoucnosti jako civilizace kosmické. Civilizace, hodna tohoto přívlastku, musí získat svobodu strategického manévru vývoje, musí tedy překonat informační barieru, což předpokládá konstrukci informačního kanálu o neomezené propustnosti. Autor vidí východisko v biologickém zpracování informací a vrací se k již jednou nadhozené myšlence o chovu informací. Předkládá řešení, spočívající na konstrukci, jak on říká, hypotézotvůrčí automatiky, tj. strojů produkujících vědecké hypotézy. Jde vlastně o zautomatizování vědy a postup, jak toho dosáhnout, vidí Lem geneticky. Představuje si, že informace by se třídila systémem embryogeneze. Říká, že embryogeneze, tedy vývoj zárodku z vajíčka, je vlastně tlumočníkem z jazyka molekulárního do jazyka organismu, je to přechod mikroinformace do makroinformace.

Velmi hrubě řečeno, Lemova představa je taková, že vajíčko vědeckého problému, oplodněno spermií heuristických metod, vyroste v jedince, jehož pitvou získáme řešení daného problému.

Autor zde demonstruje těžko představitelné spojení biologie a teorie informace, jakési supergenetické inženýrství. Tato část knihy, stejně jako další kapitola, nazvaná Jazyková

inženýrství a dotýkající se matematické lingvistiky, patří k nejobtížnějším pasážím Summy a snad proto, jako odlehčení je koncipována další kapitola, věnovaná konstrukci transcendentna - konstrukci onoho světa. Popisuje prostřednictvím pantokreatiky zkonstruovaný svět s dvojitou strukturou, kde právě tou druhou realitou, v uvozovkách, je Onen svět, do něhož bytosti, v tomto světě žijící, po smrti přecházejí a dále existují. V takovém světě se mytus o nesmrtelnosti duše stává čistou realitou, ovšem užitečnější bude konstrukce světů, jimiž se budou zabývat, jak Lem věří, specializovaní inženýři - kosmogonikové.

Jeden z hlavních problémů, jaký bude muset takový kosmogonik vyřešit, v případě, že se rozhodne zabydlet svůj vesmír inteligentními bytostmi, je otázka skrytí svého tvůrčího činu.

Můžeme se oprávněně domnívat, že podezření na umělý původ jejich světa, povede tyto bytosti ke snaze hledat cestu ven z jejich světa, ke snaze najít vchod do světa kosmogonikova. Na tomto místě bych si dovolil malé odbočení a chtěl bych vám připomenout nejkrutější vědu, personetiku, tak jak si ji Stanislaw Lem vymyslel v knize Dokonalá prázdnota, konkrétně v povídce - předmluvě k nikdy nenapsané knížce Arthur Dobbs, Non serviam. Popisuje v ní hloubání uměle zkonstruovaných bytostí nad svou existencí a je to klasický případ propojky mezi Summou a autorovým beletristickým dílem.

Ale vraťme se k našemu vesmíru, tedy k vesmíru Lemova konstruktéra kosmogonika, k řešení jeho problému. V obyvatelích jeho vesmíru nesmí zkrátka vzniknout ani stín podezření, že jsou v něčem uzavřeni, a autor ihned radí kosmogonikovi několik technických řešení. Jako třeba svět s prostorem zakřiveným do koule, nebo svět s potenciálním polem, jehož velikost roste od středu nad všechny meze. Obyvatelé takového vesmíru nebudou nikdy mít dost energie, aby dosáhli jeho hranic.

Závěrem se Lem ptá sám sebe, jestli to myslí s tvorbou světů vážně. Zda lidé k tomu někdy přistoupí. Odpovídá si, že asi ne. Avšak nebyl by to on, kdyby nedodal: když si představím ty nespočetné světy rozumu, kroužící uvnitř galaxií, pak je ten počet činí možným i tu největší nepravděpodobnost. A že by se tato myšlenka nezrodila ani na jednom z těch myriád zrn hvězdného prachu - tomu nevěřím. A jestli mi chce někdo kategoricky odporovat, ať se napřed zamyslí - nejlépe uprostřed červencové noci, při níž je nebe tak hustě poseto hvězdami.

Poslední, osmou část Summy nazval autor Paskvil evoluce, a myslí tím člověka. Úvodem této části shrnuje předchozí obsah knihy. Člověk se postupně naučí vyrábět vše - od atomů až po vlastní nervový systém. Objeví nový směr technologie - manipulování s informacemi, pomocí chovu informací snad překoná informační bariéru, a dojde až ke kosmogonickému inženýrství. Ale tato technoevoluce až k samým hranicím pantokreaticky se nedotýká lidského organismu. A tak člověk zůstane posledním reliktem přírody, posledním autentickým přírodním dílem. Takový stav ale není dlouhodobě možný.

Člověk neunikne invazi techniky do vlastního těla, techniky, kterou sám stvořil, říká Lem, a dodává: K tomuto nevyhnutelnému jevu se dá přistoupit z několika stran.

1/ Můžeme lidský organismus uznat za daný a v celkové konstrukci nenarušitelný. Pak by se biotechnologie omezila pouze na likvidaci chorob a na jejich předcházení a na náhrady za opotřebované orgány. Je to počínání tradiční a krátkozraké, hodnotí autor tuto první možnost.

2/ Je možné činit vše jako v bodě jedna a navíc připojit, lépe

řečeno nadřadit evolučnímu vývoji, jak se promítá v lidském organismu, přímé regulační působení, jež může mít rozličné cíle, jako třeba odolnost proti novotvarům, odolnost na degeneraci, prodloužení délky života a další. Byl by to plán, rozložený v čase na staletí, možná na tisíciletí, tvorby nového modelu homo sapiens, dodává Lem.

3/ Je možné přistoupit k otázce daleko radikálněji. Dát si zkrátka stejný úkol, jako příroda - vyvinout rozumnou bytost a přitom exploatovat postupy, které jsou přírodě nedostupné.

I sám Lem je si vědom divokosti svého třetího řešení a proto uvádí jménem fiktivního přívržence důvody pro:

Za prvé, říká ústy autoevolucionalisty, cesta náhrad tělesných orgánů byla již nastoupena. Přitom se používají nejen biologické náhrady, nýbrž i umělé - produkty lidské technologie, jako je třeba umělé srdce.

Na to, jako odpůrce, autor odpovídá: Tělesnost, kterou nás obdařila příroda, je přece spojena s celou naší kulturou i uměním, i nejabstraktnějšími teoriemi. Tělesnost je zodpovědná za všechny estetiky, co jich jenom v lidských dějinách je, je příčinou existence jazyka i lidského myšlení. I náš duch je tělesný, ne náhodně má toto slovo společný kmen se slovem dýchat. Kdyby se měl člověk nahradit nějakým robotem s krystalickým mozkem, bylo by to šílenství, sebevražda lidské rasy.

Avšak tyto argumenty nepřesvědčují stoupence autoevoluce. Tělesnost lidské rasy znám, říká. Je přece známo, jaký neblahý vliv na vznik společenských a náboženských zákonů mělo umístění pohlavních orgánů v sousedství orgánů vyměšovacích. Toto sousedství - jistě biologicky racionální a zděděné již před miliony let od plazů - vrhlo v očích lidí, když počali zkoumat vlastní tělesné funkce, hanebný stín na pohlavní akt. Názor, že tento akt je nečistý, se pak přímo vnucoval, když se realizuje orgány tak úzce svázanými s vyměšovacími pochody. Organismus musí vyměšovat, to je nutná podmínka individuální existence, a musí se rozmnožovat, to je zas nutná podmínka existence druhu. A proto spojení tak diametrálně odlišných činností muselo vést ke vzniku mýtů o prvotním hříchu, o nečistotě pohlavního života, což vedlo v konečném efektu k civilizacím, budujícím svou morálku na pojmech hříchu a viny, k civilizacím, používajícím stud v rituálech odpouštění hříchu.

Dále, hájí se autoevolucionalista, nejde mi o stvoření robota, nějakého plechového blbečka. Máme jednoznačný záměr - pokud to jde zachovat původní konstrukční řešení, avšak odstranit nedostatky. Například vzpřímení postavy původního čtvernožce má neblahý vliv na krevní dynamiku, což se projevuje třeba vznikem křečových žil, dále rychlý růst obsahu mozkovny vedl k zalomení dýchacích cest, takže v ohybu vznikají víry, které usazují v hrdle aerosoly i s baktériemi. Evoluce proti tomuto jevu bojovala, obtočila kritické místo prstencem lymfatické tkáně, avšak docílila opaku, neboť právě tyto tkáně jsou sídlem chronických záněty.

Dnes je přece možné, pokračuje stoupenec autoevoluce, vytvořit symfonii, sochu nebo obraz vědomým působením. A proč tedy úmysl zkomponovat si potomka, který by měl všechny duchovní a fyzické vlastnosti, o jakých sníme, by se měl pokládat za kacířství?. Není tomu ani sto let, co kacířstvím byla snaha létat, není tomu ani dvěstě let, co kacířstvím bylo studium lidského těla. Jestli se vzdáme této pravděpodobné budoucí možnosti, staneme se intelektuálními zbabělci. Člověk nemůže měnit svět a přitom nezměnit sebe! To by byla špatná strategie. Tak končí

svou argumentaci obhájce autoevoluce, a kdo pozorně četl Golema XIV., poznává jeho hlas.

Osmou část Summy doplňují ještě kapitoly Konstrukce života, Konstrukce smrti, Bionika a biokybernetika a Očima konstruktéra. V té poslední kritizuje Lem konstrukci člověka, onen paskvil evoluce. Vytýká především tyto chyby:
1/ Nejednotnost mezi nadbytečností předávané informace a nedokonalou stavbou orgánů. Příroda se zachovala jako výrobce automobilů, kterému stačí, že do cíle dojede pouze část jeho výrobků, což její autor nazývá statistickým konstruktérstvím.
2/ Zachování zbytečných informací, tj. přenos reliktních forem, což je možno dokumentovat vývojem embrya, kdy plod zbytečně opakuje celý druhový vývoj. Nepotřebné orgány živočišných předchůdců se sice adaptují pro jiná použití, ale i tato zbytečná složitost zvyšuje možnost poruch, vznik patologických forem, jako jsou třeba nádory.
3/ Biochemickou individualitu organismu, tedy imunologickou bariéru. Příroda nikdy nepočítala s možností, že by jeden jedinec byl ochoten vypomoci druhému.
4/ Evoluce není schopna použít řešení, které se neprojeví okamžitě, které nepřinese výhodu ihned stávajícímu pokolení. Z tohoto hlediska je evoluce oportunní a krátkozraká. Proto naše srdce pracuje jako mechanické čerpadlo, a je tak zdrojem nebezpečných hydraulických rázů,, projevujících se neblaze v celé oběhové soustavě. Daleko výhodnější by bylo elektromagnetické čerpadlo, kde po mechanické stránce by srdce bylo prostou trubicí a krevní tělíska by fungovala jako dipóly.
5/ Evoluce pracovala chaoticky a nelogicky. Záměnné díly u jejího stroje - člověka - jsou mikroskopické bunky, kdežto u strojů jsou to bloky, makroskopické díly. A pokud se setkáváme s regenerací orgánu, je to na nejnižší úrovni, u nejjednodušších organismů.
6/ Evoluce není schopna kumulovat svoje poznatky. Zapomíná úspěšné řešení a nikdy je neopakuje. Příkladem jsou mořští savci. Nemají skřele, i když jejich embrya při vývoji ano.
7/ Nejméně víme, jak evoluce dospívá k velkým objevům, k revolučním skokům, kterým je vznik nového typu.
8/ Dostáváme se k zásadní kritice evoluce. A tu vyvolává použitý stavební materiál. Bílkovinný klih, říká Lem, a my si vzpomeneme na Ijona Tichého coby zástupce Země v Organizaci spojených planet a na jeho hrůzu, když se dovídá o vzniku života na Zemi - dva nezodpovědní kuchtíci z kosmického terrakánského korábu vylili na nebohou Zemi kyblík pomyjí z lodní kuchyně.

Na závěr se Lem zamýšlí nad [illegible] organizace, všichni zde víme, o čem je řeč, a úpl[illegible] vnímání. Přiznává, že je skeptik.

Kdyby telepatie byla skutečností, kdyby byla skutečným informačním kanálem, evoluce by ji již dávno využila, neboť uživatel by si velice polepšil vlastní šance na přežití. Třeba vlčí smečka, štvoucí kořist, by mohla za použití telepatie daleko lépe spolupracovat, nebo vezměme si například hlubinné ryby, žijící v naprosté tmě. Měly by určitě s telepatií snadnější život a evoluce by nemusela pro ně vyvíjet komplikovaná osvětlovací zařízení.

Tímto končí Lemova Summa technologiae, lépe řečeno, končilo první vydání. Jako u Tří mušketýrů, byl i Lem nucen připsat pro čtvrté vydání dodatek s dumasovským názvem Po dvaceti letech. Vyjadřuje v něm uspokojení, že v celkovém záměru se trefil do černého. Obzvláště v kapitolách o bionice a genetickém inženýrství. Poté informuje čtenáře o teorii velkého třesku, aby se v

zápětí vrátil zpět ke genetice. Uvádí příklady použití mikrobiologie v průmyslu a projekty použití bakterií ke konstrukci počítačů. Technologie, nastíněné v Summě, nyní dělí na dvě skupiny. Jednu, zahrnující bioniku, genetické inženýrství a protetiku, včetně náhrady smyslů, nazývá cisbiologií. Transbiologií zase označuje uplatnění biologických principů v jiných oblastech.

Dále popisuje objev genetického kódu a uvažuje nad tím, zda je možné vykročit za jeho hranice. Na tom spočívá, v uvozovkách, být či nebýt této knihy, říká o Summě, a proto poslední řádky věnuje genetickému kódu. Mistrovství evoluce se nám zdá nepřekonatelné, ale teprve bádání nad kódy, ať už simulovaná či reálná, nám mohou dát odpověď na míru tvůrčí a funkční správnosti stvořeného. A za tato bádání se Lem zasazuje.

Nikdo, vůbec nikdo si nedovede představit, i při nejlepší vůli a maximálním vynaložení představivosti, jakou námahu stál evoluční vývoj, jakou propastí času byla sama evoluce. I když nepostižitelným zrakem, otvírá se před námi na styku dvou století tento gigantický kontinent. Jestliže na něj nevkročíme, uzavírá Lem, bude to výhradně naše vina.

Brno, listopad 1986

STANISLAV ŠVACHOUČEK

LINKA SPLNĚNÝCH PŘÁNÍ

Jeff Bascomb zapnul monitor přesně ve tři hodiny palubního času. Loď byla připravena ke vstupu do mimoprostoru. Všichni cestující už měli tou dobou spát.

"Jeffe, máme to za patnáct minut," ozval se z interkomu kapitán.

"Ano, kapitáne. Začínám kontrolu."

Jeff se naklonil v křesle a začal cvakat přepínači monitorů. Na obrazovce defilovaly řady křesel v turistické třídě. Přejel kamerou postupně po celé kabině a pak přepnul na termovizi. Všechna místa byla obsazena tmavě šedými siluetami spících pasažérů.

Jeff si spokojeně zabručel a zapnul hermetizaci turistického úseku. Pak přepnul na palubu první třídy a znovu kontroloval jednu řadu po druhé. Bylo důležité, aby lidé opravdu spali. Při letu v neeuklidovském prostoru docházelo k excitaci nervového systému. Místo signálů převzaly hlavní roli přeslechy, lidské smysly přestávaly fungovat a nahrazovaly je představy, které nic nebrzdilo.

První pokusný let s člověkem na palubě ukázal nebezpečí hned naplno. Tehdy letěl poměrně velmi mladý kosmonaut, protože tváří v tvář neznámu lékaři doporučili fyzickou odolnost jako spolehlivé kriterium. Měli zkušenosti s opicemi, které se vracely bez výjimky rozrušené, někdy po infarktu.

Cestujícím se říká, že let mimoprostorem je nepříjemný, ale bezpečný. Půl hodiny před konverzí dostávají všichni bez výjimky uspávací bombóny. Je to jen část pravdy. Let je bezpečný, ale člověk se náhle ocitne v nezkroceném světě svých představ. Zasvěcenci, tedy piloti, technici, lékaři a personálvědí své a nosí okamžitě působící injekce po

2476/87/SSM

kapsách. Za nezanedbatelné "držhubné" jsou ztichá a zabraňují, pokud to jde, šíření pověstí a klepů.

Jeff byl kdysi na školení a tam ukazovali záznam z prvního historického letu.

:Pusťte mě ven! Pomoc!" , křičel chudák uvázaný v pilotním křesle. Naslepo tiskl tlačítka a cloumal pákami. Oči měl vytřeštěné a sliny mu stříkaly z úst na kombinézu.

Přístroje byly pochopitelně během letu v mimoprostoru blokovány. Když se koráb vynořil z mimoprostoru zpět, pilot se ihned uklidnil. Ukázalo se, že se pilot podvědomě bál požáru v kabině. Když došlo ke konverzi, vyšlehly všude v kabině plameny a on během letu tisíckrát uhořel zaživa. Po přistání putoval rovnou do sanatoria uprostřed lesů.

Druhý byl nějaký Francouz. Po letu vystoupil na tiskové konferenci a prohlásil:

"Myslel jsem na samé příjemné věci a bylo to fantastické. Něco takového jsem ještě nezažil..."

Po zavedení pravidelných linek se toto prohlášení stalo kletbou dopravních společností. V několika případech cestující ve stavu opojení nebo hrůzy poškodili zařízení a jedna loď se dokonce nevrátila. Byla tedy ustanovena zvláštní policie placená společností, zavedeny nové přednisy a vydány zákony. Nezaměstnaný Jeff, bývalý čarostřelec ze zábavního podniku, našel zaměstnání.

Bascomb cvakal přepínačem a prohlížel si tváře. Kamera v sekci "lux" se pohybovala a zaměřovala objektiv na spící tváře. Jeff se trochu pozdržel u člověka na místě 42B. vypadal nějak divně.

Jeff zaváhal, pak dokončil prohlídku, zapnul hermetizaci a přepnul na termovizi. Kameru nechal v takové poloze, aby viděl na 42B, ale objektiv mířil trochu výš a stranou.

Termovize ukázala jasně světlý obrys v křesle. Jeff si jednou rukou rozepjal sako a nahmátl pistoli. Druhou rukou si přitáhl mikrofon:

"Kapitáne, tady Jeff. Odmítl někdo v luxu prášky? Zjistěte mi to, prosím."

"Ano," ozvalo se za okamžik,"podle Marty to byl pán

na 62B a pak ještě paní na 70C a ten fousáč na 70B. U těch alergiků stála, dokud si nepíchli vlastní injekci. "

"Opravdu to bylo 62 a ne třeba 42 ?"

Pauza a pak jasná odpověď:

"Ne, v první půlce si vzali všichni. Před padesátkou nebylo nic vyjímečného... Máš problémy?"

"To snad ne, " pomyslel si Jeff, na problémy je ještě dost času. Jeff přepnul na turistickou třídu. Byla nádherně šedá, v první třídě zářilo křeslo 42B bílým obrysem postavy.

Jeff se zvedl a u dveří se ještě přes rameno zeptal:

"Kolik ještě mám ?"

"Deset minut." odpověděl reproduktor.

V chodbě bylo teplo a tlustý koberec na zemi. Jeff zahnul doleva k první třídě. Uchopil páky havarijního ovládání dveří a prudce je otevřel dovnitř. Věřil, že nikdo z cestujících neví, jak rychle to jde udělat. Viděli vždy jen dálkové ovládání, které je pomalé. Šetří se energie a váha, servomotory jsou slabé a mají velký převod. Jeff věřil na moment překvapení.

Jako vždy, i tentokrát to vyšlo. Dvěmaskoky se dostal do uličky a cestou vytahoval malou stříkačku. Když se dostal ke křeslům s číslem 42, muž teprve zvedal hlavu. Než stačil Jeff použít svůj spray, zahlédl v ruce neznámého naprosto stejný. Když mu přímo do očí vystříkla paralyzující směs, zadržel instinktivně dech, ale překvapením nebyl konec. Následovala rána pěstí do obličeje, pak se ten člověk vymrštil a utekl.

Jeff se sbíral z měkkého koberce a pomalu chápal, že se setkal poprvé s důstojným protivníkem. Nebyl to žádný vyplašený zajíc. Proběhl dveřmi a nezapomněl se zastavit a zvenčí je zavřít a zajistit.

Jeff si byl vědom, že celou scénu sledovala z řídící kabiny posádka. Otočil se ke kameře a zachraptěl:

"Kam běží ?"

"Snad k motorům ..."

"Klid, stihnu to."

Jeff vyrazil opačným směrem. Bylo jasné, že ten člo-

věk je o lodi dokonale informován. Ve strojovně se může mezi trubkami, přívody a ochrannými přepážkami schovat bezpečně a přečkat tam až do okamžiku přistání. Když se mu pak podaří vyklouznout ven, je všechno hotovo. Společnost nemá zájem na přestřelkách kolem své lodi a pátrání by bylo zbytečně drahé. Jeff je placen za prevenci.

Dokonalá znalost lodi je ale věc relativní. Jeff vyběhl z kabiny na druhé straně a utěsnil za sebou dveře. Pak se vtiskl do servisního výtahu a objel půl lodi nevětranou špinavou šachtou. Přesto přijel pozdě. Když vylézal z klece, uviděl už mizet stín svého protivníka mezi trubkami chlazení.

Rozběhl se za ním. Zaslechl ještě část varování, že loď za chvíli startuje a pak strojovnou zahřměl výstřel. Kulka se odrazila od stěny těsně vedle Jeffa.

"Jeffe, chce se zřejmě dostat do vzduchového uzávěru strojovny. Máme zdržet start?"

"Ne, pokračujte jako obvykle. Dostanu ho."

Kapitán neznámého dokonale odhadl. Ve vzduchovém uzávěru stačí odblokovat mechanismus vnějších dveří a zevnitř se komora zablokuje. Po přistání je uzávěr strojovny nad zemí asi dva metry vysoko. Stačí vyskočit ven a klidně odejít po ještě teplém betonu.

Zdržení startu nepřicházelo v úvahu. V mimoprostoru mohla být v každém okamžiku jen jedna loď, čtyřiadvacet hodin každého dne bylo rozepsáno na vteřiny. Zdržení startu by znamenalo, že společnost pak bude muset odkoupit čas od konkurence. Nějaký kratší let se dá nahradit cestou trojrozměrným prostorem. Společnost by to ale stálo pěkné peníze a Jeffa místo.

Mezi rourami nad hlavou mu znovu zarachotil projektil. Jeff vytrhl z pouzdra pistoli a rozběhl se mezi stroji. Nekryl se, protože věděl, že ten druhý jej chce zdržet, ne zabít.

Náhle se s ním všechno zatočilo a měl pocit, že ho obracejí naruby. Trubka přímo před jeho očima obrostla rampouchy. Lodí zaznělo tahlý zvuk sirény. Jeff instinktivně sáhl po injekci, ale pak zaťal zuby a raději pevně stiskl zbraň. Žádný skutecny serif by přece nenechal utéci člověka, ktery může v příští minuté ohrozit stovky životů.

Postupoval kupředu rychle a rozhodně. Colt v ruce příjemně

chladil. Na konci chodby se mihla postava a ozvalo se bouchnutí dveří. Jeff k nim doběhl, ale nešly otevřít. Chvíli počkal, zkontroloval náboje v bubínku zbraně a pak uslyšel bouchnutí druhých dveří. Opatrně zkusil kliku a vstoupil do malé komůrky. Přímo proti němu byly malé, ale masivní dveře z dubových fošen, zajištěné dubovou závorou. Něco mu říkalo, že vedou ven a že venku je noc.

Zhluboka se nadechl. Aby neposkytl zločinci, který venku číhá, snadný cíl, nesmí se objevit v osvětlených dveřích. Musí je nečekaně rozrazit, hned skočit stranou a krýt se, dokud se oči nepřizpůsobí tmě. Pokud je ten druhý dost rychlý, je to i tak velmi riskantní.

Odsunul závoru a dveře se za ním zabouchly. Natáhl kohoutek, pevně uchopil kliku a stiskl. Chtěl rychle otevřít, ale dveře se nečekaně rozlétly a vymrštily jej do noci. Okamžitě pochopil, že tentokrát prohrál.

Než jej strašlivá bolest rozervala na kusy, uviděl ještě hvězdy. Byly jich tisíce.